

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Działania państw bałtyckich na rzecz ochrony środowiska w czasie pandemii COVID-19

Jednym z aspektów toczącej się obecnie dyskusji na temat pandemii COVID-19 jest jej związek z działaniami na rzecz globalnej ochrony środowiska. Z jednej strony mniejsza ilość zanieczyszczeń w powietrzu może wpływać pozytywnie na zdrowie i życie mieszkańców zagrożonych regionów, z drugiej – produkcja plastiku może odsunąć na dalszy plan zakładane cele ograniczenia ilości opakowań z tworzyw sztucznych. W celu pokonania kryzysu ekonomicznego Litwa, Łotwa i Estonia, podobnie jak inne europejskie państwa, rozważają przeprowadzenie znacznych inwestycji. Choć długofalowe konsekwencje pandemii dla ochrony środowiska są nadal trudne do przewidzenia, ocenia się, że na dynamikę odbudowy gospodarek po kryzysie będą miały wpływ wprowadzone innowacje i zielone technologie oraz zaangażowanie państw na poziomie zarówno unijnym, jak i krajowym.

Ograniczenie emisji CO₂. Wraz z podjęciem przez państwa restrykcyjnych działań mających na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się COVID-19, ekolodzy zauważyli pozytywne skutki pandemii. Już na początku marca media informowały, że wybuch epidemii w Chinach wpłynął na poprawę jakości powietrza w kilku regionach ze względu na zamknięcie wielu fabryk i przedsiębiorstw oraz zredukowanie kontaktów między ludźmi. Podobne wyniki uzyskano w innych miastach na świecie, gdzie w wyniku ograniczeń w zakresie przemieszczania się ludzi i zahamowania aktywności gospodarczej zanotowano zmniejszenie stężenia zanieczyszczeń o 25-60% w porównaniu z tym samym okresem w roku poprzednim¹. Jest to tym bardziej istotne, że według niektórych źródeł² wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza może być jednym z istotnych czynników przyczyniających się do zgonów z powodu COVID-19.

Globalne restrykcje obejmujące transport (zwłaszcza lotniczy) i produkcję przemysłową spowodowały spadek emisji CO₂. Zmniejszyła się ilość produkowanych śmieci i odpadów zarówno w zmuszonych do zamknięcia i przestoju przedsiębiorstwach, jak i w gospodarstwach domowych. W dalszej perspektywie sytuacja ta mogłaby doprowadzić do zmiany zachowań: rezygnacji z niepotrzebnych podróży, preferowania bezemisyjnych środków transportu, a przede wszystkim doceniania znaczenia ochrony zdrowia. Zgodnie z danymi Eurobarometru z grudnia 2019 r. jedynie 48% Litwinów, 49% Łotyszy i 50% Estończyków przyznaje, że ich indywidualne nawyki i przyzwyczajenia mają wpływ na stan środowiska w Europie i na świecie (średnia unijna to 68%)³.

Więcej plastikowych opakowań. Długofalowe konsekwencje związków między wybuchem pandemii COVID-19 a ochroną środowiska nie są jednak tak oczywiste. Badania wskazują, że znaczne zmniejszenie zanieczyszczeń jest uzależnione tak od regionów, jak i od sektorów odpowiedzialnych za ich powstawanie. Złożoność problemu odzwierciedla przykład Łotwy: po ogłoszeniu stanu wyjątkowego 12 marca, w wyniku czego wprowadzono szereg ograniczeń i zalecano pozostanie w domach, jakość powietrza w stolicy Łotwy poprawiła się tylko nieznacznie. O ile ilość dwutlenku azotu (NO₂), benzenu i drobnych cząsteczek pyłu uległa zmniejszeniu o około 10-15%, głównie ze

¹ IQAir, *COVID-19 Air Quality Report. 2019 coronavirus pandemic lockdowns result in unprecedented reductions in deadly particle pollution*, 22 April 2020, https://www2.iqair.com/sites/default/files/documents/REPORT-COVID-19-Impact-on-Air-Quality-in-10-Major-Cities_V6.pdf?_ga=2.258516744.348841180.1587588861-2051412154.1587588861 [22.04.2020].

² Y. Ogen, *Assessing nitrogen dioxide (NO₂) levels as a contributing factor to coronavirus (COVID-19) fatality*, „Science of The Total Environment”, vol. 726, 15 July 2020.

³ European Commission, *Attitudes of European citizens towards the Environment*, March 2020.

względu na spadek natężenia ruchu drogowego, o tyle w przypadku innych substancji nie wykryto żadnych zmian. W czasie kolejnych tygodni pandemii stężenie NO₂ zmniejszyło się również w innych miastach państw bałtyckich: Kownie, Rzeżycy, Lipawie, Narwie i Tallinie⁴. Wynika to z tego, że źródła zanieczyszczenia powietrza są bardziej zróżnicowane i oprócz transportu należy tu uwzględnić spalanie paliw do ogrzewania budynków mieszkalnych, handlowych i instytucjonalnych oraz działalność przemysłową. Istotą rolę odgrywają również warunki pogodowe.

Oprócz kwestii związanych z jakością powietrza pojawiły się też inne problemy. Część badaczy uznała, że pandemia utrudni dbanie o ekologię, gdyż działania antykryzysowe pochłoną znaczne środki finansowe, które mogłyby zostać spożytkowane na przeciwdziałanie zmianom klimatu. Ponadto masowa produkcja jednorazowych środków higienicznych i plastikowych opakowań przyczyniła się do wytworzenia znacznych ilości odpadów. Na przykład na Łotwie przyjęte niedawno dodatkowe przepisy dotyczące postępowania z żywnością w sytuacjach nadzwyczajnych nałożyły obowiązek pakowania nawet tych artykułów spożywczych, które wcześniej tego nie wymagały. Mimo że przepisy miały zapewnić ochronę konsumentów przed zarażeniem się wirusem, pojawiły się głosy, że mogą one stanowić krok wstecz w globalnej walce przeciwko plastikowym opakowaniom (na początku marca Łotwa i Litwa wraz z 12 innymi państwami europejskimi podpisały Europejski pakt na rzecz zrównoważonego wykorzystywania tworzyw sztucznych, służący zmniejszeniu ilości produktów jednorazowych i opakowań z tworzyw sztucznych o co najmniej 20%). Sytuację pogarsza fakt, że znaczna część opakowań na rynkach państw bałtyckich nie nadaje się do recyklingu ze względów ekonomicznych lub technologicznych.

Potencjał dla ekologicznej transformacji. Unia Europejska odgrywa ważną rolę w tej dyskusji, a ochrona środowiska i transformacja ekologiczna pozostają priorytetowymi zadaniami w ramach tzw. europejskiego zielonego ładu. Zaprezentowana w grudniu 2019 r. strategia ma na celu ograniczenie emisji CO₂ oraz ochronę środowiska naturalnego w Europie poprzez zastosowanie nowych ekologicznych technologii, zrównoważonych rozwiązań, badań i innowacji. Mimo początkowych obaw, że pandemia może spowolnić lub odroczyć szereg inicjatyw, Komisja Europejska ma nadzieję na kontynuację prac w kierunku zarówno ożywienia gospodarczego, jak i realizacji celów klimatycznych. Szczytne cele UE mogą okazać się jednak kosztowne, a ich realizacja w dobie kryzysu ekonomicznego bardzo bolesna, zwłaszcza dla słabszych gospodarczo państw Europy Środkowo-Wschodniej. Państwa bałtyckie pozytywnie odnoszą się do planu stworzonego w oparciu o zasady europejskiego zielonego ładu, a niektóre z nich podjęły już pierwsze działania. Na poziomie krajowym dokument poświęcony rozwojowi gospodarki o obiegu zamkniętym Estonia zaczęła przygotowywać już w ubiegłym roku. Ma on powstać do końca 2021 r. i uwzględniać zarówno możliwości Estonii, jak i doświadczenia innych państw w tym zakresie. W szczególności będą brane pod uwagę rozwiązania cyfrowe oraz eko-innowacje wykorzystujące lokalne zasoby. Podkreśla się także rolę współpracy międzysektorowej i podejścia systemowego, którego celem jest zmiana nawyków konsumpcji, produkcji, planowania, stylu życia, kultury i wartości. Mimo poważnych problemów, jakie niesie ze sobą sytuacja związana z pandemią, pozytywnym efektem powinno być przekonanie o znaczeniu współpracy państw w zakresie zapobiegania zmianom klimatu i zanieczyszczeniu powietrza, a także na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony zdrowia mieszkańców.

Wnioski. Dyskusja o wpływie koronawirusa na stan środowiska zbiega się w czasie z 50. Światowym Dniem Ziemi, który przypada 22 kwietnia. Tegoroczna refleksja nad globalnymi zmianami klimatycznymi i stanem środowiska jest również okazją do analizy ekonomicznych i społecznych konsekwencji pandemii. Pozytywne skutki w postaci poprawy jakości powietrza w związku ze spadkiem natężenia ruchu drogowego i łącznie z tym lepsze samopoczucie mieszkańców mogą okazać się krótkotrwałe, ponieważ państwa dotknięte kryzysem wkrótce będą chciały ożywić swoje gospodarki i pobudzić przemysł. Litwa, Łotwa i Estonia, podobnie jak inne europejskie państwa, rozważają możliwość dokonania znacznych inwestycji mających na celu wyjście z kryzysu. Mimo niepewności związanej z wysokimi kosztami kryzysu, biorą pod uwagę te działania, które w trwały sposób przyczynią się do ochrony środowiska, zmniejszą zanieczyszczenie powietrza oraz pomogą w zapewnieniu

⁴ European Environment Agency, *Air quality and COVID-19*, <https://www.eea.europa.eu/themes/air/air-quality-and-covid19> [24.04.2020].

ochrony zdrowia mieszkańców, tak więc planują inwestować w zasoby odnawialne, czysty transport i zrównoważoną produkcję żywności. Działania na rzecz ochrony klimatu mogą być bowiem realizowane poprzez optymalną politykę publiczną, innowacyjne technologie i zmianę nawyków bez uszczerbku dla rozwoju gospodarczego. Długofalowe konsekwencje pandemii dla ochrony środowiska są jednak nadal trudne do przewidzenia.